

15. Статут Українського Педагогічного Товариства прийнятий до відома Високим ц. к. Правительством рескриптом ц. к. Міністерства внутрішніх справ з дня 15 червня 1912 р. Ч. 16.626. – Львів : Українське Педагогічне Товариство, 1912. – 12 с.
16. Білавич Г. Товариство «Рідна школа» (1881-1939 рр.) / Г. Білавич, Б. Савчук. – Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. – 208 с.
17. Шах С. Державна гімназія з українською мовою навчання в Перемишлі / Степан Шах // Свобода. – 1969. – 2 с.
18. Ясінчук Л. 50 літ «Рідної школи», 1881-1931 / Л. Ясінчук. – Львів : Рідн. шк., 1931. – 176 с.

The article reveals the activity of branch Rus Pedagogical Society (from 1912 – Circle Ukrainian Pedagogical Society) in Przemysl in 1900-1914. Characterized the contribution of RPS in the establishment and development of schools, boarding schools for rural youth and courses for illiterates in Przemysl.

Key words: Rus Pedagogical Society, Przemysl, Austria-Hungary, branch, education, school, seminary, courses.

Отримано: 15.03.2013

УДК 94(437=112.2)»192»:–929Масарик

О. М. Кравчук

Т. Г. МАСАРИК І ПРОБЛЕМА НІМЕЦЬКОЇ МЕНШИНИ В ЧСР У 1920-х рр.

У статті розглядаються основні напрямки національної політики президента ЧСР Т.Г. Масарика щодо німецької меншини у 1920-х рр. Розкрито спроби національного примирення в Чехословаччині, показано процес залучення політиків судетських німців до діяльності органів влади країни, економічні, культурно-освітні складові національної політики.

Ключові слова: ЧСР, національна політика, судетські німці, національна меншина, автономістський рух, національне самовизначення, національно-культурна автономія.

Особливу важливість для міжвоєнної Чехословаччини відіграла політика щодо німецької меншини – другої, за чисельністю, національної спільноти країни. Відносини між органами влади ЧСР і політиками судетських німців відзначалися складністю, на них впливали внутрішні та зовнішні чинники. Певним виключенням в цьому є 1920-ті рр. Зазначений період, коли відбувалися процеси стабілізації повоєнної Європи, називають «золотими роками» ЧСР. У цей час еліта країни отримала можливість реалізувати свою концепцію розв'язання національних проблем. Спроби вирішення в ЧСР судетсько-німецького питання досліджували історики Є. Броклова [23-25], Й. Брюгель [27], К. Гаян [34-35], З. Карнік [37], В. Курал [40], О. Кравчук [14], С. Кретінін [15], Я. Кучера [40], Я. Опат [46], Ф. Принц [50], Ф. Сейбт [51], М. Сладек [52], Є. Фірсов [21-23; 32] та ін. Проте окремо національна політика президента ЧСР Т.Г. Масарика щодо судетських німців в 1920-х рр. не роз-

глядалася. Мета статті – проаналізувати ставлення президента ЧСР Т.Г. Масарика до питання німецької меншини та спроби його розв'язання у 1920-х рр.

Передумовою виникнення судетсько-німецького питання в ЧСР були складнощі чесько-німецьких відносин ще за Австро-Угорщини, коли чеські політики боролися за національну рівноправність, а німецькі – прагнули втримати своє домінування. Чесько-німецькі відносини того часу мали два виміри. Перший з них стосувався відносин з австрійськими німцями, другий включав стосунки з судетськими німцями, які проживали в адміністративних межах Чехії, Моравії та Сілезії. Наприкінці XIX – на початку XX ст. Томашу Гаррігу Масарик як лідер Чеської народної (з 1906 р. – прогресивної) партії виступав за чесько-німецьке примирення, демократичну співпрацю чехів і німців. У політичній сфері демократичне розв'язання чесько-німецького питання повинно було включати надання автономії Чехії у складі федералізованої Ціслейтанії, а всередині земель «Корони Св. Вацлава» мав бути здійснений адміністративний поділ на чеську і німецьку самоврядні частини. В силу різних причин зазначені ідеї Масарика реалізовані не були.

Докорінні зміни в чесько-судетсько-німецьких відносинах наступали наприкінці Першої світової війни, коли була проголошена Чехословацька держава (28 жовтня 1918 р.). Тоді Т.Г. Масарик – лідер чеського і словацького визвольного руху – перебував в США. Він не знав, що судетські політики відразу виступили проти входу німецькомовних земель до складу ЧСР, утворили провінції Дейчбемен, Судетенланд, Дейчзюдмерен, Бемервальдгау і проголосили їх складовими частинами Німецької Австрії, а від пропозиції співпраці з Прагою відмовилися. Зрештою, німецькі землі чеського прикордоння були включені до складу ЧСР силовими методами. Власне, незгода з методами включення до складу ЧСР і за своїм новим статусом національної меншини призвело до виникнення судетсько-німецького питання. Обраний президентом ЧСР 14 листопада 1918 р. Т.Г. Масарик, який повернувся з еміграції на батьківщину 20 грудня, підтримав такі заходи. У своєму першому зверненні до Національних зборів 22 грудня 1918 р. президент відзначив: «Ми збудували свою державу, ми втримали її, ми завжди будемо її. Бажав би, щоб наші німці при цьому теж співпрацювали з нами... Ми також переконані, що економічна вигода спрямовує наших німецьким співгромадянам до нас...», «запевняю, що меншини в нашій державі будуть користуватися повними національними правами та громадянською рівноправністю... Розбудовою дійсно демократичного самоврядування маємо добрий засіб для розв'язання національного питання... Всі громадяни доброї волі, без різниці партій, релігій і національностей мають можливість збудувати зразкову демократичну державу, завданням якої буде дбати про інтереси всього вільного самоврядного населення» [7, s.29-33]. Отже, програма Т.Г. Масарика передбачала загальнодемократичну концепцію політики щодо меншин – забезпечення їх представників рівними з національною більшістю

країни політичними і громадянськими правами, свободу вільного використання рідної мови, зокрема, в освіті. Саме цю концепцію було закріплено в конституції ЧСР 1920 р.

Завдання стабілізації внутрішнього становища в країні шляхом залучення судетсько-німецьких політиків до співпраці в органах влади було одним з найважливіх, що постало перед державними структурами ЧСР. Особлива роль в налагодженні відносин чеських і судетських політиків належала президенту Т.Г. Масарику, який вважав німецьке питання найважливішою проблемою республіки, від вирішення якого залежить розв'язання інших національних суперечностей і подальша внутрішньополітична стабільність. Турецький дипломат в ЧСР Я.К. Караосманоглу писав: «Як велика людина Масарик був живим зразком гідності, справедливості і терпимості. Своїми високими людськими якостями він зумів змусити навіть своїх противників полюбити і поважати себе. Не захоплений... вузьким націоналізмом, він ніколи не опускався до дрібно-го політиканства і демагогічної пропаганди...» [3, с.111-112].

Президент ЧСР провів демократичну національну політику щодо німецьких співгромадян. Їм були забезпечені політичні і освітні права. На виборах до Палати депутатів 18 квітня 1920 р. німецька меншина отримала 72 місця. Після парламентських виборів Т.Г. Масарик і прем'єр В. Тусар прагнули забезпечити входження до складу уряду представників німецьких соціал-демократів і аграріїв [35, с.631]. Т.Г. Масарик вважав можливим призначити Й. Редліха на посаду міністра торгівлі, а Р. Келлера – міністра освіти. Наприкінці квітня – на початку травня 1920 р. В. Тусар провів переговори з німецькими соціал-демократами (Й. Зелігер, А. Чех, К. Чермак) про створення спільного уряду [28, с.213; 40, с.43]. Однак ці спроби зазнали невдачі.

Більшість партій судетської меншини проголосили політику негативізму – відмови від співробітництва з урядом Чехословаччини. Зокрема, 2 червня 1920 р. німецький соціал-демократ Й. Зелігер і 9 червня 1920 р. Р. Лодгман від імені Німецького парламентського союзу оголосили у парламенті відповідну декларацію [52, с.46-47].

Причини цього мали політичний (німецькі політики не погоджувалися з статусом національної меншини, виступали за реформу конституції в ЧСР в напрямку федералізації країни тощо) і економічний характер. Так, в ЧСР обмежувалися позиції представників німецького бізнесу [36, с.297]. Крім того, у першій половині 1920-х рр. німецькомовним громадянам ЧСР не було продано жодної ділянки землі [15, с.73]. Зазначене стало наслідком тимчасового вилучення німців, через їх опозиційність, з розподілу місць у Земельному управлінні ЧСР, яке здійснювало реалізацію аграрної реформи [48, с.550].

У серпні 1920 р. В. Тусар знову мав переговори з німецькими соціал-демократами, пропонуючи їм 3-4 міністерські посади, здійснення щодо німців прихильнішої шкільної та мовної політики, утворення окремих німецьких адміністративних країв [40, с.43]. Умовою ж німецької сторони для вступу до уряду було прийняття нової конституції та припинення зовнішньополітичної орі-

ентації Чехословаччини на Антанту, що задалегідь прирікало перемовини на невдачу. Такий самий результат мали переговори 8 вересня 1920 р. у замку Глубоші. Т.Г. Масарик запросив по 5 чеських і 5 німецьких соціал-демократів, заявив про бажання залучити до уряду німецьких соціал-демократів і німецьких аграріїв [26, s.57]. У листопаді 1920 р. лідер чехословацьких аграріїв А. Швєгла не зміг домовитися про вступ цих німецьких партій до уряду Я. Черни. Німецькі партії вимагали забезпечення більшого рівня участі німецьких службовців в адміністрації і зміни мовного закону [43, s.100]. В умовах загострення чесько-судетсько-німецьких відносин восени 1920 р., спричиненого призовом до армії ЧСР і ліквідацією пам'ятників габсбурзьким монархам, 17 листопада Т.Г. Масарик запросив провідних німецьких політиків С. Косту, Р. Юнга, Ф. Кржепека, Й. Бьохра, Р. Лодгмана, щоб обговорити з ними вибухонебезпечну ситуацію і разом шукати шляхи її врегулювання. Т.Г. Масарик доволі критично висловився про чеський і німецький націоналізм, закликав депутатів погодитись на призначення німецького міністра-урядника (міністра без портфеля – О. К.) [34, s.88-91]. Однак, на пропозицію президента увійти до складу уряду німецькі політики знову не погодилися.

Наступного року президент ЧСР продовжив переговори з німецькими партіями. 20 квітня 1921 р. Т.Г. Масарик зустрівся з представниками німецьких соціал-демократів і аграріїв. Президент мав намір призначити німецького міністра-урядника і здійснити німцям й інші поступки. Але, Р. Лодгман провів у Німецькому парламентському союзі (об'єднання правих німецьких партій в парламенті ЧСР) резолюцію, яка відхиляла переговори як безпідставні [34, s.89; 28, s.244]. У процесі формування уряду національної коаліції, який очолив Е. Бенеш (26 вересня 1921 р. – 7 жовтня 1922 р.), від пропозиції увійти до складу нового кабінету міністрів відмовилися німецькі соціал-демократи. Переговори з їх представниками А. Чехом і К. Чермаком у жовтні 1921 р. вів Т.Г. Масарик [34, s.89; 40, s.50].

Окремі судетські політики в парламенті свідомо демонстрували свою нелояльність до ЧСР. 14 липня 1921 р. Г. Брюнер, член Німецької національної партії проголосив: «Якщо панове чехи хочуть взяти за приклад Англію, ... тоді ми взяли б, зрозуміло, за приклад Ірландців» [27, s.225].

Вище керівництво ЧСР докладало всіх зусиль до чесько-німецького примирення. 1 січня 1922 р. в своєму новорічному зверненні Т.Г. Масарик стверджував, що «чесько-німецьке» питання є найважливішою національною проблемою ЧСР. Водночас, він відкинув можливість територіальної автономії національних меншин у зв'язку з їх прикордонним розселенням (це створювало загрозу іредентизму і сепаратизму) і знову запропонував демократичний шлях врегулювання національного питання – входження німецьких політиків до складу уряду ЧСР.

Перші паростки судетсько-чеського примирення зійшли у січні 1922 р., коли за посередництвом «Граду» (група політиків, близька до президента, яка була неформальним центром влади в

ЧСР, від назви президентської резиденції у Празі) відбулися успішні переговори чеських і німецьких політиків, промисловців і було створено головне відділення чеських і німецьких землеробських кооперативів (Центрокооператив) [45, s.36-37]. Ознакою поширення активізму (співробітництва з владою ЧСР) стало об'єднання 19 березня 1922 р. чеських і німецьких підприємців у Центральний комітет промисловості ЧСР [28, s.269; 45, s.63-64]. Подальший процес налагодження міжнаціональної співпраці було загальмовано внутрішньою політикою ЧСР, спрямованою на зміцнення позицій держави у стратегічних регіонах прикордоння. Депутати від радикальних судетсько-німецьких партій прагнули зірвати обговорення проекту націоналізації Устицько-Теплицької заізницці, що належала представникам німецької спільноти [45, s.40-41]. Але 30 червня 1922 р. закон було ухвалено. Незадоволення судетських політиків викликало й те, що у чеських землях не було реалізовано закону про жупи, що передбачав утворення самоврядвання. Чеські праві партії не підтримали створення двох самоврядних жуп в Судетах, побоюючись можливого іредентизму меншин.

Окремі, радикально налаштовані представники національних меншин використовували міжнародні форуми, різні міжнародні організації, зокрема, Лігу Націй, для скарг на уряд ЧСР. Це саме чинили Німеччина та Угорщина. Пріоритетним для уряду ЧСР було обґрунтування своєї політики щодо німецької меншини. 21 вересня 1922 р. Ліга Націй, розглянувши скарги німецької меншини, підтримала уряд ЧСР. Ліга Націй визнала, що передумовою дієвої політики держави щодо національних меншин є обов'язок її представників, співпрацювати з державою, до якої вони тепер належать, на засадах лояльності [37, s.190].

Зрештою, в Чехословаччині німецька меншина мала певні переваги, порівняно з ситуацією в сусідніх Австрії та Німеччині: відносна економічна стабільність, забезпеченість громадянськими і національно-культурними правами. Зокрема, німці мали можливість використовувати рідну мову у державних установах місцевостей, де вони становили понад 20% населення. Німецька мова також використовувалася, поряд з чеською, у діяльності центральних державних установ, зокрема, у Верховному адміністративному суді ЧСР [11]. Тільки з 1923 р. чеська мова стала обов'язковим предметом у німецьких гімназіях [27, s.203]. Незважаючи на скорочення в Чехії диспропорції чеських і німецьких шкіл в контексті політики, спрямованої на приведення кількості чеських і німецьких шкіл до їх реальної необхідності (у 1921-1930 рр. було закрито від 145 до 209 німецьких середніх навчальних закладів [50, s.57; 47, s.599], зросла кількість німецьких неповних середніх і землеробських шкіл [40, s.223-231] з німецькою мовою навчання в Закарпатті і Словаччині [42, s.1239]. Також була заснована німецька вища землеробська школа [8, s.286]. Це сприяло поступовому посиленню активізму серед судетських політиків. 29 листопада 1922 р. розпався Німецький парламентський союз [49, s.882]. Негативістські партії (ННП і ННСРП) об'єдналися у «Бойове

товариство», метою якого проголошувалася «боротьба проти системи, обґрунтованої у розумінні чеської національної держави» [45, s.40-41]. Німецькі аграрії, християнські соціалісти, партія свободи слова, які залишились на позиціях активізму (поступового налагодження співпраці з чеськими і словацькими політиками) змогли перемогти на виборах до органів місцевого самоврядування у чеських землях в жовтні 1923 р. [35, s.631-632] і 29 жовтня заснували в парламенті «Товариство співпраці» [28, s.307]. Його метою декларувалася парламентська діяльність і здобуття автономії німецькій меншині [38, s.288].

За погодженістю з прем'єром А. Швеглюю і Е. Бенешом президент ЧСР 1 квітня 1924 р. з професором Б. Кафкою (лідер Німецької демократичної партії свободи слова) обговорив можливість участі німців в уряді. Політики дійшли згоди у тому, що входження німецьких політиків до складу уряду повинно відбутися якнайшвидше. 5 квітня 1924 р. в інтерв'ю газеті «Politiken» Т.Г. Масарик підкреслив: «Наші німці не мають серйозного приводу для скарг; мають народні (початкові – О. К.) і горожанські школи, установи середні і також високі школи; виборчий лад є справедливим. Чехізації німців не бажаємо. Я переконаний, що можливе повне порозуміння чехів і німців і що дозріємо з часом до політичної мирної співпраці» [9, s.25]. У травні-червні 1924 р. переговори з німецькими політиками Б. Кафкою, Р. Маїр-Гартінгом, Ф. Кржепеком і Ф. Спіною провів А. Швегла [35, s.632; 43, s.163]. Але до угоди не дійшло. Причиною цього був серйозний конфлікт, який виник в парламенті у зв'язку з обговоренням бюджету і питанням сплати військових позик, умови виплати яких радикальні німецькі депутати вважали несправедливими [14, с.104]. Звичайно, не вся законодавча практика була невідповідною представникам німецької меншини. Так, на громадян всіх національностей поширювалася дія закону про соціальне страхування від 9 жовтня 1924 р. [17, с.120].

В цей час уряд Німеччини вирішив використати німецькі національні меншини як провідників політики Веймарської республіки у Центрально-Східній Європі. Міністр зовнішніх справ Г. Штреземанн 13 січня 1925 р. у своєму меморандумі проголосив стратегічною метою Німеччини «поступову ревізію постанов про кордони у мирних диктатах (польський коридор, Верхня Сілезія)» і декларував необхідність «створення такої держави, яка б у своїх політичних кордонах включала всі частини німецької нації, котрі живуть в межах замкнутого німецького простору у Центральній Європі» [33, s.369-370]. Лідерів німецьких меншин, які підтримували Німеччину, Берлін фінансував, розпалюючи національну ворожнечу між цими меншинами і народами, разом з якими вони проживали [13, с.36, 42].

Прагнучи зміцнити свій вплив напередодні парламентських виборів в Чехословаччині представники судетських німців підтримали скликання 14-15 жовтня 1925 р. у Женеві Конгресу національних меншин [5; 30, s.41-43]. Критика національної політики ЧСР, яка звучала на конгресі, шкодила її міжнародному авторитету.

Робота конгресу співпала з Локарнською конференцією 5-16 жовтня 1925 р., на якій було ухвалено рейнський гарантійний пакт [31, s.309], який підтвердив незмінність західних кордонів Німеччини (з Францією і Бельгією), але залишав відкритим питання її східних кордонів [20, с.93]. Це означало, що Англія і Франція погодилися з можливістю зміни східних кордонів Веймарської республіки [44, s.138]. Укладений тоді ж між ЧСР і Німеччиною договір про третейський арбітраж ситуації не покращував [20, с.93].

В умовах політичної кризи 1925-1926 рр. президент Т.Г. Масарик виступав за внутрішню консолідацію суспільства і вважав, що її частиною має бути все населення незалежно від мови, національності і віросповідання до спільної держави [10, s.91]. В цьому аспекті найважливішим політичним завданням Т.Г. Масарик називав залучення німецьких політиків до співпраці в уряді ЧСР. Президент ЧСР звертав увагу й на те, що «Наші німці при цьому мають позбутися австрійства, мають відмовитись від старої звички панування і надправ'я», тобто завжди вважати свої дії правильними. Зазначений вислів був надрукований у спогадах Т.Г. Масарика про події 1914-1918 рр. – «Світова революція» (1925 р.) і неодноразово повторювався ним [25, s.114].

Після виборів ЧСР була відновлена загальнонаціональна коаліція, але це не стабілізувало політичну систему країни. Так, на першому засіданні новообраного парламенту 18 грудня 1925 р. представники правлячої коаліції співали чеський гімн «Kde domov můj» («Де дім мій»), словацькі національні партії почали співати «Hej Slované» («Гей, слов'яни»), судетські депутати виконували німецький гімн «Deutschland, Deutschland, über alles» («Німеччина, Німеччина понад усе»), а комуністи – «Інтернаціонал» [38, s.365].

Програмні виступи багатьох депутатів у парламенті засвідчили їх національно-політичний радикалізм. Так, 18 грудня 1925 р. діяч КПЧ Б. Шмераль висловився за надання конституційного права кожній нації на повне самовизначення аж до відокремлення. Наступного дня депутати і сенатори від німецьких аграріїв, Німецької християнсько-соціалістичної народної партії, Німецької національно-соціалістичної робітничої партії, Німецької національної партії, ремісничої партії, німецькі соціал-демократи вимагали права самовизначення [24, s.132].

У національній політиці другий уряд А. Швегли продовжив курс на зміцнення позицій чехів і словаків, підготував впроваджувальне розпорядження до мовного закону, прийняте 3 лютого 1926 р. Незадоволення німецьких політиків, викликане розширенням сфери використання «чехословацької» мови, проявилось у відновленні в лютому 1926 р. Німецького парламентського союзу. До нього увійшли, крім німецьких ультраправих партій, аграрії, християнсько-соціальна і ремісничка партії.

Новому сплеску судетської опозиційності сприяло зміцнення зовнішньополітичних позицій Німеччини після Локарнських угод. Курс на «мирну ревізію» своїх східних кордонів призвів до підвищення значення німецьких меншин у Центрально-Східній Європі. Берлін постійно надавав німецьким підприємствам Судет фінан-

сову допомогу. 10 березня 1926 р. було створено Міжфракційний комітет рейхстагу зі східного питання, що координував підривну роботу проти Польщі і ЧСР [13, s.83, 99].

Проявом судетсько-німецької опозиції стала невдала спроба Німецького парламентського союзу ініціювати 11 березня 1926 р. відставку уряду. Відставку кабінету 17 березня 1926 р. відбулося через суперечки серед партій загальнонаціональної чехословацької коаліції.

У пошуках нових комбінацій коаліційної більшості представники найвпливовішої аграрної партії виступили з ініціативою створення коаліції нового типу, з партій правого спрямування [19, с.14; 23, с.441-442]. Німецькі депутати були зацікавлені у позитивному вирішенні питань про зернові мита і конгруа (державна допомога духівництву) [54, s.199-200], прагнули покращити соціальний стан репрезентованих ними верств населення. Політичним інтересом німецьких партій було попередити створення «славнозвісної системи чеської загальнонаціональної коаліції» [37, s.405]. Всі праві партії побоювалися виборчого успіху комуністів [54, s.199-200].

Німецькі аграрії, християнські соціалісти і німецькі ремісники заручилися підтримкою партійних конференцій і заявили про готовність підтримати запровадження нових мит, що вважалося першим кроком у налагодженні співробітництва чеських і німецьких партій, який міг привести у найближчому часі до створення спільного уряду [28, s.364]. 12 червня 1926 р. законопроект про аграрні мита було схвалено. Насамперед його підтримали аграрії – чеські, німецькі, словацькі, угорські [17, с.260]. 19 червня 1926 р. був затверджений проект про конгруа, поданий клерикалами [22, с.439]. На основі прийняття цих законів була сформована міжнародна більшість партій правого спрямування з 166 депутатів [23, с.443].

Підписання Масариком законів про тверді мита і конгруа [54, s.204] сприяло перемозі поміркованої проградистської течії в аграрній партії. Вона була своєчасно відірвана від блоку антиградистських сил [23, с.443-448] (Чехословацької національно-демократичної партії, правого крила національно-соціальної партії, чеських фашистів), які вважали необхідним подолати політичну кризу шляхом встановлення уряду твердої руки.

Зовнішньою передумовою утворення міжнародної коаліції став вступ Німеччини до Ліги Націй у вересні 1926 р. Це сприяло подальшій нормалізації відносин Праги і Берліну, стосунків між судетськими німцями і чехословацьким урядом [52, s.48].

Погоджуємося з думкою сучасного російського історика Є. Фірсова, що «саме Т.Г. Масарик своїм стриманим і толерантним ставленням до чехословацьких німців, своїми чисельними агітаційними відвідуваннями прикордонних регіонів республіки, своїми особистими зацікавленими бесідами з населенням німецьких областей підготував повернення німців в ЧСР до активізму і фактичного визнання нової держави» [32, s.138].

Позитивно вплинув Т.Г. Масарик і на вирішення питання входження німецьких партій до складу уряду ЧСР. В інтерв'ю редак-

тору газети «Prager Tagblatt», опублікованому 7 вересня 1926 р., Масарик відзначив, що «право і обов'язок німців – брати участь в уряді», а «політика дружнього ставлення до німців і співробітництво з ними відповідає інтересам республіки». 18 вересня 1926 р. у газетах з'явилися повідомлення про нараду чехословацьких аграріїв і народної партії з німецькими «активістами» і досягнення угоди з усіх важливих питань на основі так званої митно-духовної коаліції, яка може стати основою створення урядової більшості у парламенті [17, с.281-282]. Під час переговорів з судетськими політиками Ф. Кржепеком і Ф. Спіною А. Швегла [43, s.186] обіцяв надати судетським німцям шкільну автономію [28, s.418], забезпечити участь німецького населення пропорційно його чисельності у поділі великих земельних маєтків і зайнятті державних посад, надати дві міністерські посади [32, s.139].

12 жовтня 1926 р. тривалі цілеспрямовані зусилля Т.Г. Масарика, спрямовані на примирення і співпрацю з демократично налаштованими німецькими політиками, увінчалися успіхом. До складу нового уряду на чолі з А. Швеглою президент призначив також двох німецьких міністрів. Представник християнсько-соціалістичної партії Р. Майр-Гартінг став міністром юстиції, а від Німецького союзу землеробів міністром громадських робіт став Ф. Спіна [29, s.82-84; 35, s.633]. Останній також представляв партії німецьких ремісників і угорських націоналістів [28, s.370]. Посади, які посіли громадяни ЧСР німецької національності, не були другорядними, вони уможливляли вплив на діяльність уряду, дозволяти покращити становище судетсько-німецького населення. Характерно, що Т.Г. Масарик неодноразово наголошував на тому, що німецька спільнота могла б мати і 3-4 міністрів в уряді за умови визнання всіма німецькими партіями чехословацької державності [46, s.47].

Оцінюючи утворення нового уряду Е. Бенеш, на нашу думку, справедливо відзначив: «Вступ двох німецьких партій... до урядової більшості і ліквідація загальнонаціональної чехословацької коаліції були безсумнівно великою внутрішньополітичною подією і одночасно доказом, що чехи і словаки мають щирий намір дати меншинам і на практиці те, що їм гарантує конституція» [6, s.173].

Партії, представлені у виконавчій владі, 1925 р. підтримали 52,2% судетсько-німецьких виборців. Урядову конструктивну опозицію становили німецькі соціал-демократи (23,9%), стільки ж становила непримиренна опозиція (національна і національно-соціалістична робітничая партія) [52, s.81]. Часто активістської політику німецьких партій в ЧСР (1926-1933 рр.) називають періодом «судетсько-німецького умиротворення», який полягав у визнанні чехословацької державності і конструктивному співробітництві на її базі з чеськими і словацькими правлячими колами з метою покращення становища судетських німців [18, с.100].

Створення чесько-німецької коаліції було безперечним успіхом національної політики президента Т.Г. Масарика, лідера аграріїв і голови уряду А. Швегли. Вхідження німецьких міністрів до складу уряду у новостворених державах Центрально-Східної

Європи було винятковим явищем [35, s.633]. Голова першого наднаціонального уряду А. Швегла підкреслював рівноправ'я чеського і німецького «родового і спадкового права» в чеській землі [51, s.268]. В національно-політичній сфері урядова програма не містила жодної конкретної обіцянки, проте в ній з'явилася часто цитована згодом формула «Рівні між рівними», яка означала, що німці не є в державі громадянами другого сорту [27, s.255].

Одним з перших заходів уряду міжнаціональної коаліції була підготовка адміністративної реформи. Метою закону було удосконалення місцевого управління, створення органів самоврядування на рівні окресів (районів) і земель. Реформа передбачала адміністративне об'єднання Моравії і Сілезії [37, s.405-406]. Сілезія була невеликою за площею (4,4 тис. кв. км., 738 тисяч осіб населення [1, с.507]). Чеські політики хотіли відвернути можливість німецько-польської коаліції в органах самоврядуванні Сілезії, адже йшлося про єдиний регіон ЧСР, де чехи не становили більшості населення [37, s.406].

Підтримку адміністративної реформи німецькими депутатами забезпечили внутрішні реформи. Зокрема, 8 квітня 1927 р. було прийнято закон про тимчасове позбавлення виборчого права військових і жандармів на період їх служби. Відтепер усувалася можливість збільшення виборчого успіху чеських партій у національно змішаних районах за рахунок голосів чеських військових і жандармів.

Виявом довіри представників німецької меншини до демократичної національної політики вищого керівництва Чехословаччини стали чергові вибори президента республіки. На цю посаду 27 травня 1927 р. був переобраний Т.І. Масарик 274 голосами з 432 дійсних бюлетенів. На відміну від 1920 р., його підтримали три чверті німецьких депутатів і сенаторів [19, с.142-143]. Інтересам підприємців ЧСР всіх національностей був вигідний ухвалений 9 червня 1927 р. закон про податкові пільги при об'єднанні або при зміні юридичної форми деяких підприємств, закон про прямі податки (15 червня 1927 р.).

14 липня 1927 р. було ухвалено закон «Про організацію політичного управління». Він уніфікував і централізував адміністративну систему всієї республіки. Згідно цього закону держава складалася з чотирьох земель: чеської, моравькосілезької, словацької та підкарпаторуської. На рівні земель передбачалося утворення представницьких органів – земських зборів, на рівні окресів – окресних зборів. Німецькомовним громадянам адміністративна реформа, загалом, пішла на користь, оскільки розширила демократичний лад держави. Однак, ліквідація Сілезії як окремої адміністративної одиниці була їм не вигідною. Вони втрачали можливість суттєву частку представництва в самоврядуванні краю. Але, з іншого боку, об'єднання Сілезії та Моравії врятувало німецьку меншину від падіння нижче межі 20% (статус і права національної меншини) саме у Моравії [37, s.406-407].

Певних змін за урядування міжнаціональної коаліції зазнала мовна політика в ЧСР. 29 грудня 1928 р. було прийнято урядове розпорядження про використання мов земськими і окресними

представництвами і комітетами. Цей правовий акт запроваджував в окресах з високою часткою меншин (більше 80%) у значній мірі мовну рівноправність [39, s.607]. Німецьку як мову звернення до державних установ могли використовувати 2943644 німців, які жили у 107 окресах ЧСР, а двомовний режим звернення (чесько-німецький) діяв для 753220 німців (34 змішаних окреси) [12, s.64]. 299728 німців (9,5%) не могли використовувати німецьку мову в судових установах [27, s.202].

У 1926-1929 рр. ЧСР і далі сприяла забезпеченню провідного становища чеських підприємницьких груп в економіці країни. З Австрії було націоналізовано 162 промислових, торгівельних і транспортних підприємств (1439,6 млн. чехословацьких крон акціонерного капіталу) [41, s.38]. Все це зміцнило позиції чеських фінансистів. Наприклад, у 1921 р. чеський капітал складав 60% всіх капіталів на території ЧСР, а 1928 р. – вже 70% [16, с.264].

Водночас, судетсько-німецькі промисловці використали економічну кон'юнктуру другої половини 1920-х рр. і між ними та їх чеськими колегами не існувало глибокої національної ворожнечі. Так, 1 січня 1927 р. відбулося об'єднання керівництва федерації профспілок чехословацьких і німецьких соціал-демократів [19, с.143].

Найбільше незадоволення німецької меншини викликали результати аграрної реформи. Всього у німецьких землевласників було конфісковано 840000 га (30% всієї землі). З усієї конфіскованої землі німецької аристократії було розподілено приблизно 640000 га. З неї чехи отримали лише 3%. На німецькій мовній території було відчужено в поміщиків 123 тис. га орної землі. З них німці придбали 31 тис. га, чехи – 15 тис. га. На територіях з німецькою більшістю чеські колоністи отримали 7200 га землі, що, як відзначив німецький історик Ф. Сейбт, становило площу тільки 5 великих сіл. Це означало, що земельна реформа мовний кордон практично не змінила. Придбання цих земель проходило в межах так званої колонізаційної акції, яка відбувалася в контексті земельної реформи. Мета цієї колонізації полягала у посиленні «чеського елемента» в прикордонні [51, s.265]. Це викликало незадоволення німецьких політиків, проте, могло тільки в довготривалій перспективі вплинути на національний склад цих областей [39, s.609]. З іншого боку, внаслідок аграрної реформи землю змогли придбати і німецькі безземельні та малоземельні селяни (36500 га). Зрештою, конфіскації торкнулися в більшій мірі чеських аристократів [27, s.682].

Поступово у чесько-німецьких відносинах переважала тенденція до співробітництва. 28-29 січня 1928 р. у передмісті Праги Сміхові відбувся спільний з'їзд соціал-демократів Чехословаччини всіх національностей. Почався перехід від конфронтації до співробітництва [15, с.99]. Один з провідних ідеологів Німецької національної партії А. Роше вирішив відійти від відверто опозиційної політики партії і влітку 1928 р. вийшов з ННП і заснував «Німецьке робітниче і економічне об'єднання» [15, с.85; 37, s.407]. Економічним символом поширення тенденції співробітництва було входження 18 вересня 1928 р. Центрального об'єднання ні-

мецької промисловості до Центрального союзу чехословацьких промисловців [37, s.426]. Крім того, переважно німецьким вкладником було виплачено близько 6 млрд. крон військової позики Австро-Угорщини [49, s.307].

Закріплення вищезазначених позитивних тенденції у розвитку національних спільнот ЧСР вимагало значного часу, на думку Т. Г. Масарика – 50 років стабільного розвитку. Очевидно, йшлося про період, коли мало вирости нове покоління, для якого ЧСР була б рідною державою, до влади прийшли б політики, виховані у Чехословаччині. Ініційований Т.Г. Масариком чехословацький варіант врегулювання національного питання полягав у налагодженні співробітництва між партіями національних спільнот в органах влади на основі ідеї будівництва спільної демократичної держави. Погляди Т.Г. Масарика у питанні національної політики ЧСР після входження німецьких міністрів до складу уряду змінилися, стали більш прихильними до меншин. Президент визнав у зверненні до парламенту на честь 10-ої річниці ЧСР 28 жовтня 1928 р. теоретичне право націй Чехословаччини на територіальну автономію. Включення до уряду двох німецьких міністрів Т.Г. Масарик вважав «правильним першим кроком в досягненні остаточної угоди» [4, s.611–612]. Надання меншинам територіальної автономії могло стати черговим кроком у співпраці чеських і судетсько-німецьких політиків, своєрідним наступним етапом розв'язання німецького питання в ЧСР. Проте, закликаючи президента не був почутий провідними політичними силами країни – чеською елітою. Не маючи права законодавчої ініціативи, Т.Г. Масарик не міг вплинути на зміну державного устрою.

Підтримку німецьким населенням урядової політики Чехословаччини засвідчили результати виборів до органів самоврядування 2 грудня 1928 р. Німецькі партії, прихильники активізму на виборах перемогли негативістів (голосували у пропорції 3, 25 до 1). Неочікуваний успіх отримало Німецьке робітничче і економічне об'єднання, що здобуло 121 тис. голосів і було єдиним, непрямим, посиленням урядової коаліції, яка загалом свої позиції не змогла зміцнити. Натомість, зміцнили свої позиції чехословацькі і німецькі соціал-демократи і Чехословацька партія національних соціалістів.

Незважаючи на підтримку німецькими виборцями своїх урядових партій, останні проявляли певне незадоволення політикою уряду ЧСР. Оскільки при входженні судетсько-німецьких політиків до складу уряду А. Швегла обіцяв надати німецькій меншині шкільну автономію, 14 травня 1929 р. німецькі аграрії, християнські соціалісти, ремісники та Німецьке робітничче і економічне об'єднання направили спільний меморандум до кабінету міністрів з вимогою пришвидшити виконання німецьких національних вимог [28, s.418]. Але, навіть зважаючи на все це, міжнародна коаліція розпалася не через суперечності партій етнічних спільнот. Основною причиною її розпаду стали суперечності з економічних питань між чехословацькими аграрною партією і народною партіями. 27 вересня 1929 р. президент ЧСР розпустив парламент і оголосив про нові вибори [53, s.575].

16 жовтня 1929 р. Т.Г. Масарик у листі Ф. Удржалу виклав своє бачення персонально-партійного складу майбутнього коаліційного уряду [2, с.254-256], в який мали увійти чехословацькі партії (аграрна, соціал-демократична, національно-соціалістична і народна), а з партій національних меншин – Німецький союз землеробів [21, с.35-36].

На виборах 27 жовтня 1929 р. партії урядової коаліції отримали менше голосів виборців – 47,7% [17, с.375]. Зміцнили свої позиції соціалісти, зокрема і Німецька соціал-демократична робітничка партія – 506750 голосів (6,9%), 21 мандат. Німецька національна партія здобула 189071 голосів (2,6%), 7 мандатів, Німецька національно-соціалістична партія – 204096 голосів (2,8%), 8 мандатів, Німецька християнсько-соціальна народна партія – 348097 (4,7%), 14 мандатів, Об'єднані німецькі партії – 396383 голосів (5,4%), 16 мандатів.

За сприяння «Граду» у системі парламентаризму було забезпечено повернення до коаліції центру з правих і соціалістичних партій, сформована «широка» коаліція. 7 грудня 1929 р. Ф. Удржал сформував уряд, який складався з представників шести чехословацьких та двох німецьких партій (аграрна, національно-соціалістична, соціал-демократична, національно-демократична, ремісничо-торгівельна, народна, німецька соціал-демократична, німецька аграрна), що мали підтримку 206 депутатів [19, с.148; 23, с.459]. Зближенню обох соціал-демократичних партій немало сприяло те, що чехословацькі соціал-демократи як «перша чеська партія визнала принцип культурної автономії для меншин». Це було сказано в проекті нової партійної програми, яку обговорювали в 1929 р. і прийняли в 1930 р. [27, с.267]. Увійшли до парламентської більшості також троє представників Німецької ремісничої партії [53, с.578]. Помилкою урядової коаліції було те, що не було запрошено до коаліції німецьких християнських соціалістів [27, с.269], хоч вони й не стали на позиції німецьких непримиренних партій [29, с.84; 52, с.49-50].

Представник німецьких соціал-демократів Л. Чех став міністром соціального забезпечення. Прикметно, що цією престижною посадою поступився йому чехословацький соціал-демократ Р. Бехіне [27, с.268]. Німецькі аграрії та їхні нові союзники з Німецького робітничого і економічного об'єднання були представлені в уряді міністром охорони здоров'я Ф. Спіноу. Таким чином, 1929 р. з 66 німецьких депутатів 51 – обрав державний активізм, що було найвищим рівнем підтримки демократії за всю історію ЧСР [51, с.279].

Т.Г. Масарик оптимістично оцінював стан національних відносин в ЧСР. 23 січня 1930 р. у промові з приводу заснування «Ліги для вивчення питань меншин» він підкреслив: «Вірю, що при добрій волі нашій і наших меншин – але перш за все нас, національної більшості – пощастить нам з часом створити власний чехословацький тип врегулювання національної проблеми» [10, с.125]. В одній з своїх промов 13 вересня 1930 р. в Лученці (Словаччина), Т.Г. Масарик висловив формулу успішної національної політики: «Національний мир, релігійна толерантність, економічна гармонія» [10, с.134]. У такому напрямку діяли уряди ЧСР, але в умовах економічної кризи 1929-1933 рр. реалізувати всі аспекти цієї стратегії не вдалося.

Отже, Т.Г. Масарик на посаді президента ЧСР проводив щодо судетських німців виважену і послідовну демократичну політику. Вона здійснювалася у контексті ініційованого Т.Г. Масариком чехословацького варіанту врегулювання національного питання, який полягав у налагодженні співробітництва між партіями національних спільнот в органах влади на основі ідеї будівництва спільної демократичної держави, забезпеченні громадянської рівноправності, вільного культурного розвитку і економічного добробуту представників національностей країни. Успіхом в реалізації зазначеної стратегії було залучення до урядової співпраці німецьких політиків у 1926 р. Але відсутність закріплення досягнень національного примирення між чехами і німцями у державно-правовій сфері робила залежною стабільність національних відносин від економічної кон'юнктури, відносин між партіями коаліції, зовнішніх чинників.

Список використаних джерел:

1. Вольф М.Б. Статистический справочник по экономической географии капиталистического мира / М.Б. Вольф, В.С. Клупт ; под ред. М.И. Бортника – Л. : Государств. соц-экон. изд: Ленинград отделение, 1937. – Т. I-XXII. – 648 с.
2. Документы об антинародной и антинациональной политике Масарика. – М. : Изд-во иностр. лит., 1954. – 319 с.
3. Караосманоглу Якуб Кадри. Дипломат поневоле. Воспоминания и наблюдения / Якуб Кадри Караосманоглу – М. : Международные отношения, 1978. – 350 с.
4. Масарик Т. Г. Философия – социология – политика : избр. тексты / Т.Г. Масарик – М. : Изд-во РУДН, 2003. – 663 с.
5. Archiv Ústavu T.G.Masaryka – Fond. T.G.Masaryk. – R.–Krabice číslo 392. – Složka 3. Menšiny. – 1922, 23, 24, 25, 26, 29.
6. Beneš E. Německo a Československo / E. Beneš. – Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2005. – 252 s.
7. Masaryk T.G. Cesta demokracie I. Projevy – články – rozhovory. 1918-1920 / T.G. Masaryk. – Praha : Ústav T.G. Masaryka, 2003. – 440 s.
8. Masaryk T.G. Cesta demokracie II. Projevy – články – rozhovory. 1921-1923 / T.G. Masaryk. – Praha : Ústav T.G. Masaryka, 2007. – 574 s.
9. Masaryk T.G. Cesta demokracie III. Projevy – články – rozhovory. 1924-1928 / T.G. Masaryk. – Praha : Ústav T.G. Masaryka, 1994. – 420 s.
10. Masaryk T.G. Cesta demokracie IV. Projevy – články – rozhovory. 1929-1937 / T.G. Masaryk. – Praha : Ústav T.G. Masaryka, 1997. – 509 s.
11. Národní archiv, Praha. Fond Nejvyšší správní soud v Praze. – Karton 841. – Složka 51.
12. The year – book of the Czechoslovak republic 1929. – Brno, 1929. – 298 s.
13. Газін В.П. Економіка і зовнішня політика Веймарської республіки (1925-1933 рр.): східноєвропейські аспекти / В.П. Газін. – Кам'янець-Подільський, 1994. – 185 с.
14. Кравчук О.М. Національна політика Чехословацької республіки. 1918-1929 рр. / О.М. Кравчук. – Вінниця : Едельвейс, 2008. – 248 с.
15. Крегинин С.В. Судетские немцы: Народ без родины. 1918-1945 гг. / С.В. Крегини. – Воронеж : Изд-во ВГУ, 2000. – 320 с.
16. Левин И. Национальный вопрос в послевоенной Европе / И. Левин. – М. : Партиздат, 1934. – 526 с.
17. Мельникова И. Классовая борьба в Чехословакии в 1924-1929 гг. / И. Мельникова. – М. : Изд-во АН СССР, 1962. – 442 с.

18. Піковська Т.В. Національне питання в програмах політичних партій Першої Чехословацької республіки (1918-1938 pp.) : автореф. дис... канд. іст. наук / Т.В. Піковська. – Черкаси, 2013. – 20 с.
19. Ротшильд Д. Східно-Центральна Європа між двома світовими війнами / Д. Ротшильд. – К. : Мегатайп, 2001. – 495 с.
20. Ушаков В.Б. Внешняя политика Германии в период Веймарской республики / В.Б. Ушаков. – М. : И-во ИМО, 1958. – 160 с.
21. Фирсов Е.Ф. Опыт демократии в ЧСР при Томаше Масарике: коалиционный плюрализм (1928-1934) / Е.Ф. Фирсов. – М. : Изд-во МГУ, 1997. – 201 с.
22. Фирсов Е.Ф. Чехословакия. Консолидация сил буржуазии и становление механизма «общенациональной коалиции» / Е.Ф. Фирсов // Политические системы в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 1917-1929 гг. – М. : Наука, 1988. – С. 417-441.
23. Фирсов Е.Ф. Чехословакия. Основные тенденции политического развития во второй половине 20-х годов / Е.Ф. Фирсов // Политические системы в странах Центральной и Юго-Восточной Европы. 1917-1929 гг. – М. : Наука, 1988. – С. 441-463.
24. Broklova E. Československa demokracie. Politicky system ČSR 1918-1938 / E. Broklova. – Praha : USD, 1992. – 168 s.
25. Broklová E. Charakter německé politické kultury v Masarykově pojetí / E. Broklova // Češi a Němci v pojetí a politice T. G. Masaryka. Sborník z mezinárodní konference pořádané Masarykovým ústavem AV ČR dne 6. prosince 2002 v Praze. – Praha : Masarykův ústav AV ČR, 2004. – S. 98-114.
26. Broklova E. Politická kultura německých aktivistických stran v Československu 1918-1938 / E. Broklova. – Praha : Karolinium, 1999. – 144 s.
27. Brugel J.W. Češi a Němci 1918-1938 / J.W. Brugel. – Praha : Academia, 2006. – 848 s.
28. César J. Politika německých buržoazních stran v Československu v letech 1918-1938. Díl I (1918-1929) / J. César, B. Černý. – Praha : Nakladatelství ČSAV, 1962. – 512 s.
29. Českoslovenští politici 1918-1991. Stručné životopisy / Uspořádal Martin Hodný. – Praha : Hodný, 1991. – 102 s.
30. Chmelař J. Evropské menšiny ve svých oorganiscích / J. Chmelař. – Praha : Orbis, 1933. – 61 s.
31. Dějiny Československa v datech. – Praha : Svoboda, 1968. – 564 s.
32. Firsov J.T.G. Masaryk a význam česko-německého koaličního dorozumění v ČSR / J. Firsov // Češi a Němci v pojetí a politice T.G. Masaryka. Sborník z mezinárodní konference pořádané Masarykovým ústavem AV ČR dne 6. prosince 2002 v Praze. – Praha, 2004. – S. 136-147.
33. Fuchs G. Imperialismus Výmarské republiky a životní zájmy českého a slovenského národa / G. Fuchs // Československý časopis historický. – 1974. – Ročník XXII. – Číslo 3. – S. 361-384.
34. Gajan K. Postoj T.G. Masaryka k českým Němcům v prvních letech ČSR / K. Gajan // T. G. Masaryk a situace v Čechách a na Moravě od konce XIX. století do německé okupace Československa. Sborník příspěvků z mezinárodního kolokvia pořádaného ve dnech 31. května – 2. června 1996 v Praze ve vile Lanna. – Praha: Ústav T. G. Masaryka, 1998. – S. 81-91.
35. Gajan K. Vztah T. G. Masaryka k českým Němcům (1918-1935) / K. Gajan // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha: Historický ustav AV ČR, 1999. – Sv. 2. – S. 629-639.
36. Hallon L. Industrializácia v českých krajinách a na Slovensku 1918-1938 / L. Hallon // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha: Historický ustav AV ČR, 1999. – Sv. 1. – S. 296-302.
37. Kárník Z. České země v éře První republiky (1918-1938). – Díl první. – Vznik, budování a zláta léta republiky (1918-1929) / Z. Kárník. – Praha: Libri, 2003. – 576 s.

38. Klimek A. Voj o Hrad. 1. Hrad a Pětka. Vnitropolitický vývoj Československa 1918-1926 na půdorysu zápasu o prezidentské nástupnictví / A. Klimek. – Praha: Panevropa, 1996. – 434 s.
39. Kučera J. Koncepce národního státu Čechu a Slováků a jeho realita v životě první republiky / J. Kučera // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha : Historicky ustav AV ČR, 1999. – Sv. 2. – S. 602-610.
40. Kural V. Konflikt místo společenství? Češi a Němci v československém státě (1918 – 1938) / V. Kural. – Praha : AFGH – HADAS, 1993. – 272 s.
41. Lacina V. Zlatá léta československého hospodářství (1918-1929) / V. Lacina. – Praha : Historický ústav AVČR, 2000. – 254 s.
42. Merhout C. Československá republika. Školství / C. Merhout, B. Bydžovský, E. Šubert, F. Zachoval, J. John // Ottův slovník naučný nové doby. – Praha, 1931. – Dílu prvního svazek druhý. – S. 1238-1239.
43. Miller D.E. Antronin Švehla – mistr politických kompromisů / D.E. Miller. – Praha : Argo, 2001. – 360 s.
44. Olivová V. Dějiny první republiky / V. Olivová. – Praha : Karolilinium, 2000. – 356 s.
45. Olivová V. Politika československé buržoasie v letech 1921 – 1923 / V. Olivová // Rozpravy československé akademie věd. Řada společenských věd. Ročník 71. – Sešit 5. – Praha : Nak – vi ČAV, 1961. – S. 3-118.
46. Opat J. Národnostní politika prezidenta T. G. Masaryka a její odkaz dnešku / J. Opat // Českoslovenství – součást evropanství. – Brno: Konvoj, 1996. – S. 44-48.
47. Pavlíček V. K ústavním aspektům práv menšin po vzniku Československa / V. Pavlíček // Československo 1918-1938. Osudy demokracie ve Střední Evropě. – Praha: Historicky ustav AV ČR, 1999. – Sv. 2. – S. 594-601.
48. Peroutka F. Budování státu. I – II (1918-1919) / F. Peroutka. – Praha : Academia, 2003. – 868 s.
49. Peroutka F. Budování státu. III – IV (1920-1922) / F. Peroutka. – Praha : Academia, 2003. – 961 s.
50. Prinz F. Das Schulwesen der böhmischen Lander von 1848-1939. Ein Überblick / F. Prinz // Aktuelle Forschungsprobleme um die Erste Tschechoslowakische Republik. – R. Oldenbourg, München und Wien, 1969. – S. 49-68.
51. Seibt F. Německo a Češi. Dějiny jednoho sousedství uprostřed Evropy / F. Seibt. – Praha : Academia, 1996 – 468 s.
52. Sládek M. Němci v Čehách – Německá menšina v českých zemích a Československu: 1848-1946 / M. Sládek. – Praha: Pragma, 2002. – 208 s.
53. Uhlíř D. Konec vlády panské koalice a republikánská strana v roce 1929 / D. Uhlíř // Československý časopis historický. Ročník XVIII. 1970. Číslo 6. – S. 551-592.
54. Uhlíř D. Republikánská strana lidu zemědělského a maloroľnického ve vládě panské koalice. (Podíl agrární strany na mocenském zápase pravice s Hradem v letech 1926-1929) / D. Uhlíř // Československý časopis historický. Ročník XVIII. 1970. Číslo 2-3. – S. 195-233.

In the article the main aspects of President Masaryk's national policy of the Czech-Slovakian Republic concerning Sudeten Germans in 1920 are discussed. Besides the author reveals the attempts of national reconciliation in Czechoslovakia, shows the process of bringing politicians Sudeten Germans in government affairs of the country, economic, cultural and educational components of national policy.

Key words: *Czech-Slovakian Republic, national policy, Sudeten Germans, national minority, autonomist movement, national self-determination, national- cultural autonomy.*

Отримано: 11.03.2013